

Socialutskottets betänkande

1984/85:31

om socialtjänstens insatser för unga lagöverträdare m. m. (prop. 1984/85:171)

Sammanfattning

Utskottet tillstyrker i betänkandet regeringens förslag om förtydligande regler om socialtjänstens ansvar för ungdomar som visar tecken på att utvecklas ogynnsamt och om införande av vissa nya åtgärdsalternativ som skall kunna beslutas även utan den enskildes samtycke. Det gäller beslut om att den unge skall hålla kontakt med en särskilt utsedd kontaktperson och om att han skall delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten. Mot det senare beslutet reserverar sig vpk-ledamoten. Utskottets m-ledamöter avger ett särskilt yttrande.

Utskottet tillstyrker vidare med vissa tekniska ändringar regeringens förslag till ändring i brottsbalken och i lagen om unga lagöverträdare.

I anslutning till lagförslagen behandlar utskottet ett antal motionsyrkanden (s, m, c, fp, vpk) om olika lagändringar på området, framför allt i LVU. Vissa motionsförslag (m och c) tillgodoses genom propositionen. Utskottet avstyrker i övrigt motionerna.

Utskottets m- och c-ledamöter reserverar sig beträffande en ändring av kriteriet "allvarlig fara" som grund för vård. M-ledamöterna reserverar sig också beträffande vårdtidens längd, förutsättningar för åtalsunderlåtelse samt kriminalvård för unga. Vpk-ledamoten reserverar sig mot beslutet om utvidgat tillämpningsområde för LVU när det gäller ungdomar över 18 år, samt beträffande socialförsäkringstillägg.

Propositionen

I proposition 1984/85:171 om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet, m. m. har regeringen (socialdepartementet) föreslagit riksdagen att anta vid propositionen följande förslag till

1. lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620),
2. lag om ändring i lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
3. lag om ändring i brottsbalken,
4. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Propositionens lagförslag finns upptagna i *Bilaga 1* till detta betänkande.

Motioner

Motioner som väckts under den allmänna motionstiden 1985

I motion 1984/85:1760 av Kerstin Anér (fp) hemställs att riksdagen begär att regeringen återkommer till riksdagen med förslag till sådana lagändringar att det blir möjligt att undvika att döma ungdomar under 18 år till fängelsestraff.

I motion 1984/85:1792 av Margareta Winberg m. fl. (s) hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om socialtjänstens grundsatser och utveckling.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om det oförenliga i en ökad tvångslagstiftning och en demokratisk utveckling av socialtjänstlagstiftningen.

I motion 1984/85:2726 av Karin Söder (c) och Rune Gustavsson (c) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 1), att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag om ändring i lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (1980:621) i avseende att

a) utvidga lagens tillämpningsområde i 1 § andra stycket i enlighet med motionens förslag,

b) utvidga vårdinsatser enligt nuvarande lagstiftning till att omfatta även övervakning och tillsyn.

c) utvidga lagen att i vissa fall omfatta unga upp till 22 års ålder i enlighet med motionens förslag.

Motivering till motionen finns i motion 1984/85:2724.

I motion 1984/85:2815 av Ulf Adelson m. fl. (m) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 14 och 15),

14. att riksdagen hos regeringen begär förslag om sådan ändring i 1 § 2 lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) att i lagen införs möjlighet att ge föreskrifter rörande den unges levnadsförhållanden samt "övervakning",

15. att riksdagen hos regeringen begär skyndsamt förslag om sådan ändring i lag om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) att utvidgade möjligheter ges att under längre tid än sex månader kvarhålla unga missbrukare för vård.

Motioner som väckts med anledning av propositionen

I motion 1984/85:3120 av Nils Carlshamre m. fl. (m) hemställs

1. att riksdagen beslutar att i LVU skall stadgas en längsta vårdtid om 12 månader, med möjlighet till förlängning enligt vad som anförts i motionen.

2. att riksdagen beslutar att i LVU skall stadgas krav på socialnämnden att vidta förebyggande åtgärder såsom råd och stöd, föreskrifter och övervakning.

3. att riksdagen beslutar avslå det till propositionen fogade förslaget till ändrad lydelse av 1 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

I motion 1984/85:3121 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen beslutar avslå prop. 1984/85:171 vad avser införande av 8 a och b, 20:3 §§ och följdändringar.

2. att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag om införande av socialförsäkringstillägg.

I motion 1984/85:3122 av Margareta Palmqvist m. fl. (s) hemställs

1. att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag till förändrad lydelse av 1 § LVU,

2. att riksdagen beslutar avslå regeringens förslag till införande av 8 a och 8 b §§ i LVU.

I motion 1984/85:3123 av Lena Öhrsvik (s) och Ulla-Britt Åbark (s) hemställs att riksdagen beslutar avslå den del av proposition 1984/85:171 som avser socialnämndens befogenhet att besluta om särskild kontaktperson och behandlingsskyldighet.

I motion 1984/85:3124 av Ulla Tillander m. fl. (c) hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag om ändring i Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (1980:621) i avscende att

a) utvidga lagens tillämpningsområde i 1 § andra stycket i enlighet med motionens förslag.

b) utvidga vårdinsatser enligt nuvarande lagstiftning till att omfatta även övervakning och tillsyn.

c) utvidga lagen att i vissa fall omfatta unga upp till 22 års ålder i enlighet med motionens förslag.

Utskottet

Inledning

Socialtjänstlagen (1980:620) och lagen (1981:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) antogs av riksdagen våren 1980 efter enhälligt tillstyrkande av socialutskottet (SoU 1979/80:44). Hösten 1981 antogs lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). De tre lagarna trädde i kraft samtidigt den 1 januari 1982 och ersatte då de tidigare lagarna om barnavård, nykterhetsvård, socialhjälp, social centralnämnd m. m.

Socialtjänstlagen är en ramlag och skiljer sig från de tidigare vårdlagarna bl. a. genom att den inte preciserar vilka åtgärder som skall vidtas i ett visst fall. Detta skall i stället bedömas med utgångspunkt i behovet i varje individuellt fall. Den enskildes problem skall ses i förhållande till hela hans sociala situation. En samlad lösning bör eftersträvas. Verksamheten skall bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet. Vård

och behandling skall så långt det är möjligt genomföras i frivilliga former.

När de gäller barn och ungdomar kompletteras socialtjänstlagen av LVU, som för vissa kvalificerade fall öppnar möjlighet till vård utom hemmet även om den unge eller hans föräldrar själva inte vill ha någon vård för den unge. Vård enligt LVU beslutas av länsrätten. Utgångspunkten för regleringen är emellertid att LVU bara skall tillgripas när behövlig vård inte kan ges den unge i frivillig form.

Den tidigare *barnavårdslagen (1960:97)* hade ett delvis annorlunda utformat regelsystem. När det gällde barn och ungdomar som utvecklades ogynnsamt eller på annat sätt för illa kunde barnavårdsnämnden på ett tidigt stadium dels vidta olika former av frivilliga hjälpåtgärder för barnet eller dess familj, dels omhänderta barnet för s. k. frivillig samhällsvård. Grunden för att lämna allmänt stöd – även ekonomiskt stöd – fanns i 3 § barnavårdslagen, vari bl. a. föreskrevs att nämnden skulle särskilt uppmärksamma sådana underåriga som med hänsyn till kroppslig eller själslig hälsa och utrustning, hem- och familjeförhållanden samt omständigheterna i övrigt kunde anses vara särskilt utsatta för risk att utvecklas ogynnsamt. Den frivilliga samhällsvården kunde beslutas i två fall, dels på begäran av föräldrarna eller med deras samtycke, dels beträffande övergivna barn (31 § barnavårdslagen).

Om förhållandena för barnet eller den unge var allvarliga var det emellertid inte aktuellt att tillämpa de angivna bestämmelserna. I stället blev 25–29 §§ barnavårdslagen tillämpliga. Enligt dessa bestämmelser var barnavårdsnämnden skyldig att vidta åtgärder i vissa angivna situationer, vilka nära anknyter till de allmänna förutsättningarna för vård enligt 1 § andra stycket 1. och 2. i LVU. Nämnden skulle då om möjligt försöka åstadkomma rättelse genom en eller flera förebyggande åtgärder (26 §). Dessa var 1. hjälpåtgärder, innefattande råd och stöd, 2. förmaning och varning, 3. föreskrifter rörande den unges levnadsförhållanden samt 4. övervakning. Om förebyggande åtgärder bedömdes gagnlösa eller om man redan provat sådana åtgärder utan resultat skulle nämnden omhänderta den unge för samhällsvård enligt 29 § barnavårdslagen.

Den angivna skyldigheten för barnavårdsnämnden gällde även för de fall den unge och/eller hans vårdnadshavare accepterade nämndens förslag. 26 § resp. 29 § skulle ändå tillämpas. Barnavårdslagens ingripanderegler var således konstruerade att tillämpas "oberoende av samtycke", till skillnad från nuvarande regler i LVU som endast kan tillämpas när behövlig vård inte kan ges med samtycke.

Samtliga här aktuella beslut enligt barnavårdslagen fattades av barnavårdsnämnden själv. Beträffande beslut om samhällsvård enligt 29 § gällde emellertid att beslutet genast skulle delges den unge själv om han var över 15 år och hans vårdnadshavare för att dessa skulle samtycka till verkställighet av beslutet. Lämnades inte samtyckena till verkställighet skulle beslutet underställas länsrättens prövning (24 §). De ärenden där parterna samtyckte till samhällsvård kom därför inte under länsrättens prövning.

Under det att socialtjänstpropositionen bereddes i riksdagen begärde riksdagen på förslag av socialutskottet i ett särskilt betänkande (SoU 1979/80:24) att regeringen skulle tillsätta en parlamentarisk beredning med uppgift att göra en uppföljning och systematisk utvärdering av den nya sociala vårdlagstiftningen, särskilt de delar som avsåg vård utan samtycke av vuxna missbrukare. I sitt betänkande rörande socialtjänstpropositionen (SoU 1979/80:44) tog utskottet upp ytterligare frågor som borde behandlas av den parlamentariska beredningen. Bl. a. framhölls (s. 106) att beredningen borde ägna särskild uppmärksamhet åt de delar av socialtjänstlagstiftningen som är avsedda att utgöra ett grundläggande skydd för barn och ungdomar i risksituationer, och då främst LVU.

Socialberedningen (S 1980:07) tillsattes i enlighet härmed 1980 och fick som första uppgift att utarbeta ett nytt förslag till lagstiftning rörande vård utan samtycke av vuxna missbrukare av alkohol och narkotika, den nuvarande LVM. I de nya direktiv som beredningen erhöll hösten 1982 (Dir. 1982:106) anfördes att utgångspunkten för beredningens utvärdering bör vara att den nya lagstiftningen skall ligga fast i sina grunddrag. Beredningen skall vidare bl. a. följa tillämpningen av LVU och överväga huruvida lagen i dess olika delar fått en lämplig utformning. En annan fråga som bör belysas ytterligare är avgränsningen och samverkan mellan socialtjänsten och kriminalvården när det gäller unga lagöverträdare. En självklar målsättning är enligt direktiven att det i första hand bör tillhöra socialtjänstens och inte kriminalvårdens uppgifter att ansvara för barn och unga i de lägsta åldrarna över straffmyndighetsgränsen. Beredningen beräknas avsluta sitt arbete under innevarande år.

Narkotikakommissionen (S 1982:09), som tillsattes hösten 1982 och numera slutfört sitt arbete, hade i uppdrag bl. a. att lägga fram förslag om de lagstiftningsåtgärder som behövdes för att kampen mot narkotika skulle kunna föras mer effektivt och att verka för en samordning av insatserna genom skolan, socialtjänsten, hälso- och sjukvården, kriminalvården, polisen och tullen (Dir. 1982:100).

Bakgrund till propositionsförslagen

I den nu aktuella propositionen tas upp utvecklingen av socialtjänstens insatser för ungdomar med kriminalitet eller missbruksproblem och föreslås olika åtgärder för att effektivisera socialtjänstens arbete och minska riskerna för att ungdomarna i stället skall hamna inom kriminalvården. Allmänt konstateras att antalet tvångsomhändertaganden av unga i åldrarna 15–20 år synes ha minskat kraftigt sedan socialtjänstreformen trädde i kraft. Som framgått av den inledningsvis lämnade redogörelsen för barnavårdslagens regler är det dock inte möjligt att göra någon rättvisande jämförelse mellan den tidigare samhällsvården och vård enligt LVU. Detta framhålls också i propositionen. Inte heller går det att göra några egentliga jämförelser mellan

det tidigare övervakningsinstitutet och den nya lagstiftningens möjlighet att förordna kontaktperson.

När det gäller ådömda brottspåföljder för ungdomar kan dock konstateras vissa faktiska skillnader som tyder på ett ökat omhändertagande av ungdomar inom kriminalvården. I propositionen anges att om man ser till utvecklingen för en längre period framgår det att fängelsedomarna för 15–17-åringar noterade en topp 1981 och 1982. Orsaken härtill är inte klar. 1983 var antalet fängelsedomar ånyo lägre. När det gäller 18–20-åringar noteras också ett större antal frihetsberövande påföljder 1981 och 1982 för att följas av viss sänkning 1983. I propositionen anförs dock att det för denna åldersgrupp finns en tendens till ökning av fängelsestraffen om man ser till utvecklingen under en längre period. Sammanfattningsvis konstateras i denna del i propositionen att inga förändringar som kan antas ha samband med socialtjänstlagstiftningen kan utläsas ur statistiken för frihetsberövande påföljder för ungdomar under 20 år. Däremot kan iakttas en markant ökning av antalet domar på skyddstillsyn för ungdomar i åldersgruppen 15–17 år. För ungdomar 18–20 år kan ingen sådan tendens utläsas. När det gäller överlämnande till vård inom socialtjänsten som påföljd för brott redovisas slutligen att antalet överlämnade ungdomar successivt sjunkit under åren 1981–1983. Det gäller både åldersgruppen 15–17 år och åldersgruppen 18–20 år.

Den ovannämnda *narkotikakommissionen* tog i sin PM nr 7 Lokala insatser mot narkotika upp dessa problem. Kommissionen konstaterade bl. a. att det kan finnas ett tomrum mellan tidiga insatser och – om dessa avvisas – långt senare tvångsinsatser med stöd av strafflag eller social tvångslagstiftning. Detta gällde särskilt för ungdomsgruppen. Kommissionen ansåg det vidare klart att begränsningarna av tvånget i den sociala lagstiftningen lett till en viss överströmning till det straffrättsliga systemet, vilket var en risk som förutsågs vid socialtjänstreformen. Det rör sig dock om små absoluta tal. Kommissionen ansåg emellertid straffrätten vara ett dåligt och inadekvat instrument för att möta sociala problem, t. ex. missbruk. Det ansågs också i princip olämpligt att använda det straffrättsliga tvånget som ett verktyg i socialtjänstens arbete mot narkotikamissbruk. Det fanns enligt kommissionen alla skäl att hålla isär straff och behandling. Kommissionen väckte härefter frågan om att införa vissa möjligheter till ingripande inom socialtjänstens ram för dem som inte kan nås med frivilliga åtgärder. Man nämnde här möjlighet att sanktionera en kallelse till socialbyrå med polishämtning samt möjlighet att komplettera en överenskommelse om vård eller behandling med någon form av föreskrift. Enligt kommissionen torde på sina håll redan tillämpas arbetsmetoder som innehåller vissa inslag av påtryckningar. Detta sker vid sidan av eller i vårt fall utan stöd av gällande lag. Mycket tyder enligt kommissionen på att sådana metoder behövs.

Socialberedningen gick i sitt betänkande Ds S 1984:15 Socialtjänstens insatser för ungdomar emot förslagen i narkotikakommissionens PM nr 7.

Att införa regler av detta slag skulle enligt beredningen innebära ett avsteg från lagstiftningens principiella inriktning mot frivillighet och självbestämmanderätt för klienterna. Den nya lagstiftningen kräver metodutveckling, attitydförändringar och utbildningsinsatser. Beredningen anser det angeläget att lagstiftningens grundprinciper får ligga fast under den tid som behövs för att genomföra denna utveckling. Endast om man kan påvisa allvarliga olägenheter av lagstiftningens nya inriktning kan det enligt beredningen vara motiverat att göra avsteg från den i principellt hänseende. Beredningen anser inte att sådana olägenheter kan konstateras. Problemen kan enligt beredningen mötas genom fortsatt metodutveckling inom ramen för den gällande lagstiftningen. Beträffande narkotikakommissionens förslag om föreskrifter i samband med överenskommelser om behandling framhåller socialberedningen dessutom att behandlingsarbetet med ungdomar i mycket hög grad måste vara inriktat på att stödja deras självständighetsutveckling. De frivilliga överenskommelserna om behandling är ett viktigt instrument för att få klienterna att själva ta ansvar för behandlingen. Om man skulle ge föreskrifter om behandling är risken enligt beredningen att många skulle ge sig in i behandlingen utan att vara motiverade för den och därför snabbt avbryta den. Det skulle sedan kunna bli ännu svårare att motivera klienten för förnyade behandlingsförsök.

I *propositionen* anför statsrådet Gertrud Sigurdsen att hon delar socialberedningens uppfattning att en stor del av de brister och problem som påvisats kan tillskrivas metodmässiga och organisatoriska förhållanden. Statsrådet säger sig också dela beredningens uppfattning att de redovisade tendenserna till överströmning från socialtjänsten till kriminalvården delvis kan förklaras med att åklagare och domstolar inte alltid känner till vilka möjligheter socialtjänsten har att ge unga lagöverträdare vård och stöd i frivilliga former. En annan tänkbar förklaring kan vara att socialnämnderna själva i vissa fall är oklara över sitt ansvar enligt den nya lagstiftningen. Efter vad som framkommit under remissbehandlingen säger sig dock statsrådet ha funnit att de av socialberedningen föreslagna åtgärderna inte är tillräckliga för att socialnämnderna skall kunna komma till rätta med de problem som finns. Det är enligt hennes mening ett alltför stort steg mellan frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen och tvångsvård utanför hemmet med stöd av LVU. Ungdomar måste enligt statsrådets mening få stöd och behandling i ett tidigare skede och i mindre ingripande former än vad som nu är möjligt när de inte själva förmår eller vill bryta en destruktiv utveckling.

Utskottet behandlar i det följande de olika lagförslagen var för sig.

Socialtjänstens ansvar för ungdomars utveckling

Inledningsvis föreslås i *propositionen* ett tillägg till 12 § socialtjänstlagen – vilket lagrum anger socialnämndens allmänna skyldigheter när det gäller omsorg om barn och ungdom – i syfte att ytterligare klargöra socialnämndens

ansvar för barn och ungdomar som visat tecken till att utvecklas ogynnsamt. Enligt lagförslaget skall socialnämnden med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos dessa barn och ungdomar. I propositionen framhålls bl. a. att avsaknaden av möjligheter att vidta tvingande åtgärder med stöd av socialtjänstlagstiftningen i tidiga skeden av missbruk och kriminalitet inte får innebära att socialtjänsten står passiv och avvaktar till dess LVU blir tillämplig. Om socialtjänstens befattningshavare misslyckas med att etablera en kontakt med den unge bör man ändå följa utvecklingen genom förnyade kontakter och uppsökande verksamhet. Socialnämnden bör också hålla kontakt med föräldrarna och stödja dem i deras strävanden att trygga den unges utveckling. Det arbetssätt som beskrivs ligger enligt propositionen i linje med gällande bestämmelser i socialtjänstlagen. Avsikten med lagändringen är att förtydliga hur socialnämnderna bör fullgöra det ansvar och de uppgifter som redan åvilar dem beträffande de aktuella ungdomarna.

I motion 1984/85:3120 av Nils Carlshamre m. fl. (m) anförts att socialnämndernas ansvar redan framgår av 12 §, varför det föreslagna tillägget egentligen är onödigt. I motionen efterlyses ett krav på socialnämnden att vidta specificerade förebyggande åtgärder, såsom råd och stöd, föreskrifter och övervakning. De tidigare insatserna skall enligt motionärerna bygga på frivillighet, medan de mer begränsande åtgärderna skall kunna åläggas oberoende av samtycke. Motionärerna vill alltså ha en kedja av förebyggande åtgärder.

Utskottet anser det för sin del angeläget att undanröja alla oklarheter som kan medverka till att ungdomar onödigtvis överlämnas till kriminalvård i stället för vård inom socialtjänsten. Det är viktigt att öka medvetenheten om socialtjänstens ansvar och möjligheter, både inom rättsväsendet och bland socialtjänstens egna befattningshavare. Även om det kan sägas redan ligga i nuvarande bestämmelser att socialnämnden har ett ansvar för att följa ungdomar som visar tecken till missanpassning, anser utskottet det därför värdefullt att särskilt framhålla detta ansvar i lagtexten. Utskottet ställer sig därför i princip positivt till att i detta syfte göra ett tillägg till socialtjänstlagen i enlighet med propositionens förslag.

Med anledning av vad som anförts i motion 3120 (m) kan tilläggas att socialnämndens ansvar för att vidta åtgärder framgår av 12 § socialtjänstlagen, som bl. a. anger att socialnämnden *skall sörja för* att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver. Någon tvekan om att socialnämnden är skyldig att vidta lämpliga åtgärder i de fall som motionärerna åsyftar kan inte råda. I fråga om precisering av åtgärderna vill utskottet erinra om socialtjänstlagens karaktär av ramlag. Socialtjänstlagen anger över huvud taget inte vilka åtgärder som skall vidtas i ett särskilt fall, utan detta skall alltid avgöras efter en bedömning av samtliga omständigheter i det individuella fallet. Utskottet anser det olyckligt om man skulle frångå denna principiella uppläggnings och i stället binda sig för en viss kedja av åtgärder. En förutsättningslös prövning av vilka åtgärder som bäst

behövs i ett enskilt fall är enligt utskottets mening den bästa garantin för att barn och ungdom i risksituationer snabbt får adekvat hjälp.

Med hänvisning till det anförda tillstyrker utskottet propositionens förslag till ändring i 12 § socialtjänstlagen.

Nya behandlingsåtgärder enligt LVU

I propositionen föreslås att LVU – vilken som tidigare nämnts för närvarande enbart reglerar beredande av vård utom det egna hemmet – kompletteras med bestämmelser som gör det möjligt för socialnämnden att besluta att den unge skall hålla kontakt med en särskilt utsedd kontaktperson och/eller att han skall delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten. En ny paragraf – 8 a § – föreslås i enlighet härmed införd i LVU. I en ny 8 b § samt i 20 och 21 §§ LVU och 47 § socialtjänstlagen föreslås olika följdåtgärder till den nya 8 a §.

Enligt den föreslagna bestämmelsen skall socialnämnden kunna besluta om de ovan angivna åtgärderna – kontaktperson samt behandling i öppna former inom socialtjänsten – även om samtycke härtill inte lämnas av den unge själv, om han fyllt 15 år, och hans vårdnadshavare. Förutsättningar härför är 1. att det kan antas att den unge genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat därmed jämförbart beteende kommer att behöva beredas vård enligt LVU om beteendet fortsätter, och 2. att det stöd eller den behandling som behövs inte kan ges honom med samtycke. Villkoren ansluter sålunda i stor utsträckning till vad som gäller för beredande av vård enligt LVU, men medger ingripande på ett tidigare stadium innan faran för den unges hälsa eller utveckling blivit så allvarlig att det är nödvändigt att bereda honom vård enligt lagen. Konstruktionen innebär även att om det finns förutsättningar att genomföra behövlig vård eller behandling i frivilliga former så kan bestämmelsen inte tillämpas. Detta ansluter till vad som gäller beträffande vård enligt LVU. Bestämmelsen skall alltså inte tillämpas "oberoende av samtycke" (jfr prop. s. 17 och 41) utan först om det inte är möjligt att genomföra åtgärderna med den unges och hans föräldrars frivilliga medverkan. Den tar sikte på fall där möjligheterna till frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen är uttömda (se prop. s. 24).

När det gäller skälen för att införa en ny bestämmelse av det angivna innehållet i LVU konstateras i propositionen att det föreligger en konflikt mellan socialtjänstens ansvar enligt 12 § socialtjänstlagen och kravet på samtycke från den enskilde i situationer där det föreligger ett vårdbehov men där förhållandena inte är så allvarliga att LVU är tillämplig. Socialnämnden har då inte något lagligt stöd för att vidta behandlingsåtgärder, men ändå en skyldighet att inte släppa kontakten med den unge utan återkomma med erbjudanden om stöd och hjälp. En framkomlig väg kan visserligen vara att hålla nära kontakt med föräldrarna och stödja dem i deras strävanden att

trygga den unges utveckling. Ett sådant stöd kan emellertid inte alltid leda till att den unge själv kan motiveras för att bryta en destruktiv utveckling. I sådana situationer står både föräldrarna och socialtjänstens företrädare maktlösa. Enligt statsrådet Sigurdsens uppfattning måste vidare stor vikt läggas vid det faktum att ungdomar med missbruksproblem eller andra allvarliga sociala handikapp ofta saknar förmåga att självständigt ta ansvar och att se konsekvenserna av sitt handlande. Inte sällan är de dåligt motiverade för att bearbeta sina problem i frivilliga former. Barn och ungdomar måste naturligtvis som ett led i sin utveckling få utrymme för att handla självständigt, men det är enligt statsrådet lika naturligt att de får hjälp utifrån med att sätta gränser för sitt handlande och med kontrollen över detta. Om de resurser som naturligt finns runt den unge inte är tillräckliga för att trygga hans utveckling har samhället en skyldighet att träda in för att bistå föräldrarna och den unge. Det kan enligt statsrådets mening inte vara rimligt att socialtjänsten saknar möjlighet att ingripa med stöd och gränssättning mot den unges vilja på något annat sätt än genom att skilja honom från hemmet.

Statsrådet Sigurdsen framhåller vidare att det inte går att bortse från att utmönstringen av mindre ingripande tvångsåtgärder ur socialtjänstlagstiftningen har betydelse för domstolarnas påföljdsval för unga lagöverträdare i situationer när förutsättningar för vård utanför hemmet enligt LVU inte föreligger. Domstolarna ställs ibland inför valet mellan att döma till skyddstillsyn eller att överlämna till vård inom socialtjänsten utan att behövlig vård i praktiken kan genomföras, eftersom den unge inte samtyckt till sådan. Enligt statsrådet kan det mot den bakgrunden vara förstäeligt om domstolarna i sådana fall tenderar att välja kriminalvårdspåföljd framför överlämnande till vård inom socialtjänsten.

Ett flertal motioner tar från olika utgångspunkter upp här aktuella frågor.

En grupp motionärer yrkar på principiella grunder avslag på detta propositionens förslag eller att riksdagen tar principiell ställning mot att införa ytterligare tvångsinslag inom socialtjänstens ram. Det gäller *motion 1984/85:1792 av Margareta Winberg m. fl. (s)*, vari yrkas att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om socialtjänstens grundsatser och utveckling och om det oförenliga i en ökad tvångslagstiftning och en demokratisk utveckling av socialtjänstlagstiftningen. I *motion 1984/85:3121 av Lars Werner m. fl. (vpk)* yrkas avslag på den föreslagna 8 a § LVU jämte följdändringar (*yrkande 1*) samt att riksdagen skall begära förslag om införande av socialförsäkringstillägg (*yrkande 2*). Även i *motion 1984/85:3122 av Margareta Palmqvist m. fl. (s)* (*yrkande 2*) och *motion 1984/85:3123 av Lena Öhrsvik (s) och Ulla-Britt Åbark (s)* yrkas avslag på propositionen i här aktuell del.

Motionärerna anför bl. a. att propositionsförslaget strider mot socialtjänstreformens principer om frivillighet och självbestämmande för den enskilde och att tvång leder till motstånd från den berörde vilket i sin tur leder

till krav på ytterligare tvång. Motionärerna vill i stället komma till rätta med problemen genom en utveckling av det sociala arbetet. I vpk-motionen anförs dessutom att regeringen i stället bort föreslå införande av socialförsäkringstillägg (SOFT), för att därigenom frigöra socialtjänstens resurser för mer meningsfulla uppgifter.

En annan grupp motionärer föreslår själva åtgärder som ligger i linje med propositionens förslag i här aktuell del. I *motion 1984/85:2726 av Karin Söder (c) och Rune Gustavsson (c)* yrkas att LVU utvidgas till att omfatta även övervakning och tillsyn (*yrkande 1 b*). Ett likalydande yrkande framställs även i *motion 1984/85:3124 av Ulla Tillander m. fl. (c) (yrkande b)*. I *motion 1984/85:2815 av Ulf Adelson m. fl. (m)* yrkas sådan ändring av LVU att i lagen införs möjlighet att ge föreskrifter rörande den unges levnadsförhållanden samt övervakning (*yrkande 14*). Liknande synpunkter anförs även i *motion 1984/85:3120 av Nils Carlshamre m. fl. (m)*, vari yrkas att i LVU skall stadgas krav på socialnämnden att vidta förebyggande åtgärder, bl. a. föreskrifter och övervakning (*yrkande 2*).

Utskottet gör följande överväganden.

När socialtjänstlagen och LVU antogs diskuterades bl. a. frågan om behovet av att kunna förordna kontaktperson för barn och ungdomar även utan samtycke av den unge eller hans föräldrar (SoU 1979/80:44 s. 70 ff.). Utskottet avstyrkte då ett motionsförslag (m) härom med hänvisning till att avsteg från frivillighetsprincipen, vilken fick antas spela stor roll för den allmänna inställningen till och förtroendet för socialtjänsten, inte borde komma i fråga annat än på grund av särskilda, tungt vägande skäl. Vad som anfördes i den då aktuella motionen utgjorde enligt utskottets mening inte tillräckligt skäl att göra något sådant undantag från principen om frivillighet.

Som konstateras i propositionen har det emellertid nu visat sig att det inte varit möjligt för socialtjänsten att med hjälp av enbart olika slag av frivilliga insatser ersätta bortfallet av de åtgärder för barn och ungdom som tidigare kunde vidtas oberoende av samtycke. Detta synes ha medverkat till att fler unga lagöverträdare än tidigare nu tas om hand inom kriminalvården efter dom på skyddstillsyn i stället för att få vård inom socialtjänsten. Detta är en utveckling som med all kraft måste stävjas. Enligt utskottets mening bör utgångspunkten vara att unga lagöverträdare skall tas om hand inom socialtjänsten, som förfogar över betydligt bättre behandlingsmöjligheter än kriminalvården när det gäller underåriga med olika slag av sociala problem. Om frånvaron av handlingsmöjligheter för socialtjänsten gör att skyddstillsyn ådöms ungdomar som egentligen bättre behöver socialtjänstens insatser måste man enligt utskottets mening vara beredd att se över reglerna för socialtjänstens insatser. Utskottet vill vidare framhålla att det aldrig rått några egentligen delade meningar om att socialnämnden genom tillämpning av LVU måste ha möjlighet att ingripa till en underårigs skydd även om detta innebär avsteg från frivillighetsprincipen. När det gäller barn och ungdom har frågan gällt vilka åtgärder som skulle få vidtas, inte – som när det gällt

vuxna missbrukare – om tvångsåtgärder alls kunde accepteras.

Utskottet delar vidare statsrådet Sigurdsens syn när det gäller ungdomars förmåga att själva ta ansvar och överblicka alla konsekvenser av sitt handlande. Utskottet ser här en avgörande skillnad mellan barn och vuxna. Som framhålls i propositionen har samhället skyldighet att träda in och bistå ett barn och dess föräldrar när familjens egna resurser inte räcker till för att hejda en destruktiv utveckling hos barnet. Det får inte vara så att barnets egen oförmåga att – till skillnad från en vuxen – se klart på sin situation och på de mera långsiktiga konsekvenserna av sitt handlande leder till att inga stöd- eller hjälpåtgärder kan vidtas förrän situationen ytterligare förvärrats.

Utskottet tillstyrker med hänvisning till det anförda att LVU kompletteras med möjlighet att förordna om kontaktperson för den unge eller om hans deltagande i behandling i öppna former inom socialtjänsten för de fall samtycke inte kan erhållas till behövliga insatser enligt socialtjänstlagen. Erfarenheterna får utvisa om de angivna åtgärderna är väl avvägda eller om de bör modifieras eller ändras i något hänseende. Detta innebär att utskottet avstyrker motionerna 1984/85:1792 (s), 3121 (vpk) yrkande 1, 3122 (s) yrkande 2 och 3123 (s). Utskottets ställningstagande tillgodoser motionerna 1984/85:2726 (c) yrkande 1 b, 2815 (m) yrkande 14, 3120 (m) yrkande 2 och 3124 (c) yrkande 1 b.

Det bör framhållas att möjlighet att besluta om vissa åtgärder utan den enskildes samtycke i enlighet med propositionens förslag aldrig får utnyttjas rutinmässigt utan måste föregås av en ingående prövning av vilka andra möjligheter som finns att hjälpa den unge. Inte heller får detta slag av åtgärder ses som ett nödvändigt led innan ett beslut kan fattas om vård enligt lagen. Om vård utom hemmet framstår som den mest adekvata åtgärden för den unge bör nämnden ansöka om vård och inte förlora tid på andra åtgärder.

Utskottet vill vidare tillägga att införandet av dessa nya åtgärdsalternativ inte får tas till intäkt för minskade ansträngningar att utveckla och fördjupa det sociala arbetet. Behovet av metodutveckling inom socialtjänsten är oförändrat stort. De mål som anges i 1 § socialtjänstlagen bör självfallet vara vägledande för den fortsatta metodutvecklingen.

Vad gäller förslaget i motion 3121 (vpk) om införande av socialförsäkrings-tillägg kan utskottet inte dela motionärernas syn att detta skulle vara ett alternativ till förslagen i propositionen. Frågan om SOFT måste bedömas i ett vidare sammanhang. Utskottet, som vill erinra om socialberedningens inom kort slutförda uppföljning av socialtjänstreformen, är inte berett att förorda något riksdagens initiativ i den frågan. Utskottet avstyrker således även yrkande 2 i motion 3121 (vpk).

Förslag till andra ändringar i LVU

För närvarande gäller beträffande ungdomar i åldern 18–20 år som genom sitt eget beteende utsätter sig för allvarlig fara att de kan beredas vård enligt

LVU endast om sådan vård är *uppenbart lämpligare än annan vård* med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden (1 § tredje stycket LVU). I propositionen föreslås den ändringen i nämnda bestämmelse att kriteriet "uppenbart" utgår. Det skall alltså vara tillräckligt att vård enligt LVU är lämpligare än annan vård för den unge. Som skäl härför anförs i propositionen att det i praktiken kan vara svårt att konstatera att vård inom socialtjänsten inte bara är lämpligare utan även uppenbart lämpligare än annan vård. Bestämmelsens utformning kan enligt propositionen vara en bidragande orsak till att domstolarna i allt mindre utsträckning överlämnar ungdomar i åldern 18–20 år till vård inom socialtjänsten.

I *motion 1984/85:3122 av Margareta Palmqvist m. fl. (s)* yrkas avslag på propositionen i här aktuell del (*yrkande 1*). Motionärerna anför principiella invändningar mot ett utvidgat tvång inom socialtjänsten.

Utskottet vill för sin del erinra om att den i propositionen föreslagna lagändringen tar sikte på fall då det gäller att avgöra *vilken* vård – vård inom socialtjänsten eller annan vård – som är bäst för en ung människa som till följd av missbruk, kriminalitet etc. utsätter sin hälsa eller utveckling för allvarlig fara. Om inte LVU kan tillämpas uppkommer frågan om annan vård, ofta då kriminalvård. Frågeställningen torde nämligen i stor utsträckning aktualiseras på grund av att den unge begått brott och det gäller att bestämma påföljd. Som utskottet ovan anfört bör utgångspunkten vara att socialtjänsten och inte kriminalvården skall ta hand om unga lagöverträdare. Även när det gäller den något äldre åldersgruppen torde det ofta vara så att socialtjänsten har bättre möjligheter att behandla de unga lagöverträdarnas problem. Det är därför angeläget att undanröja onödiga svårigheter för att dessa ungdomar skall kunna beredas vård inom socialtjänstens ram. Även socialberedningen – vars förslag i denna del ligger till grund för propositionen – var av uppfattningen att kriteriet "uppenbart lämpligare" än annan vård borde ändras till "lämpligare".

Utskottet tillstyrker med hänvisning till det anförda propositionens förslag till ändring av 1 § LVU och avstyrker motion 3122 (s) yrkande 1.

Beträffande *vårdens upphörande* stadgas för närvarande i 5 § fjärde stycket LVU att vård som beretts på grund av den unges eget beteende skall upphöra senast när den unge fyller 20 år eller, om sex månader då inte förflutit sedan vården beslutats eller omprövats, i upp till sex månader från nämnda tidpunkt. I propositionen föreslås att nämnda bestämmelse ändras så att vården skall upphöra senast då den unge fyller 21 år. I propositionen anförs att den tid vården kan pågå efter det att den unge fyllt 20 år enligt mångas mening är för kort. När det gäller unga lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år kommer det inte alltid att vara möjligt att genomföra behövlig vård under den tid LVU nu medger. Detta kan även påverka domstolarnas bedömning så att man avstår från att överlämna den unge till vård inom socialtjänsten och i stället dömer till annan påföljd. Bl. a. för att undvika detta bör enligt propositionen åldersgränsen höjas så att det finns ett rimligt utrymme att

genomföra ett behandlingsprogram. För att reglerna skall bli mer lättförståeliga och tydliga föreslås att gränsen genomgående sätts vid den tidpunkt då den unge fyller 21 år.

Motion 1984/85:2726 av Karin Söder (c) och Rune Gustavsson (c) yrkas att LVU ändras så att vården kan pågå i upp till två år för unga som påbörjat vården före 20 års ålder, dvs. i praktiken till närmare 22 års ålder (*yrkande 1 c*). Motionärerna argumenterar mot den nuvarande tidsbegränsningen och anför att sex månaders vårdtid är för kort för att uppnå goda behandlingsresultat. Det krävs väsentligt längre vårdtider. Motionärerna vill därför öppna möjlighet att fortsätta vården i upp till två år. Ett motsvarande förslag finns även i *motion 1984/85:3124 av Ulla Tillander m. fl. (c) (yrkande c)*.

Det förslag som läggs fram i propositionen tillgodoser i stor utsträckning motionärernas önskemål. Att fortsätta vård enligt LVU efter det att den unge fyllt 21 år torde sällan bli aktuellt. Då sådan vård i vart fall pågått i mer än ett år torde det nämligen i de allra flesta fall vara möjligt att övergå till vård i frivilliga former enligt socialtjänstlagen. Utskottet vill understryka att det självfallet inte är meningen att vården av den unge skall upphöra när den unge fyller 21 år. Om ett vårdbehov ännu kvarstår måste den unge självfallet erbjudas fortsatt vård. Man bör då ha haft god tid att motivera honom för att själv medverka till vården eller behandlingen. Utskottet anser mot denna bakgrund att det förslag som läggs fram i propositionen är tillräckligt för att tillgodose de syften som ligger bakom motionsförslagen. Utskottet anser också i likhet med propositionen att det är önskvärt att i görligaste mån knyta an till en fast åldersgräns då man normalt anses som vuxen. 21-årsgränsen ansluter till den myndighetsålder som tidigare gällde under lång tid och framstår därför som naturlig. Redan denna åldersgräns innebär att LVU:s regler utsträcks att gälla i upp till tre år efter det att den unge blivit myndig. Utskottet anser vid angivna förhållanden att riksdagen inte har skäl att gå längre än vad som föreslås i propositionen.

Utskottet tillstyrker således propositionens förslag till ändring i 5 § LVU och avstyrker motionerna 2726 (c) och 3124 (c) i här aktuella delar (*yrkandena 1 c resp. c*).

När det gäller de allmänna förutsättningarna för ingripande med stöd av LVU anges i 1 § andra stycket 2. det villkoret att den unge genom missbruk, brottslig verksamhet etc. utsätter sin hälsa eller utveckling för *allvarlig fara*. Här föreligger en skillnad gentemot den första punkten i samma stycke, vilken gäller otillfredsställande yttre förhållanden som hotar ett barns hälsa eller utveckling. I detta fall är det nämligen tillräckligt för lagens tillämpning att barnets hälsa eller utveckling utsätts för "fara".

Motion 1984/85:2726 av Karin Söder (c) och Rune Gustavsson (c) yrkas att möjligheterna att ingripa enligt LVU utvidgas på så sätt att "allvarlig fara" i andra punkten ändras till "fara" (*yrkande 1 a*). Motionärerna anför att lagen nu inte tillåter ett ingripande i tidiga skeden och alltså inte ger utrymme att

förebygga. Ett motsvarande förslag finns i *motion 1984/85:3124 av Ulla Tillander m. fl. (c) (yrkande a)*.

När det gäller skälen för att ha ett skärpt farorekvisit i andra punkten jämfört med första punkten anfördes i socialtjänstpropositionen (prop. 1979/80:1 s. 582) att detta skall ses mot bakgrund av dels att bestämmelserna är tillämpliga på framför allt äldre barn, tonåringar med anpassningssvårigheter, dels att inte varje missbruk liksom inte heller varje brottslig gärning bör få medföra så långtgående åtgärder som vård enligt LVU. Det blir, enligt vad som anfördes i den angivna propositionen, fråga om en avvägning mellan den unges rätt till självbestämmande och den rätt till adekvat vård och behandling som bestämmelserna avser att tillförsäkra honom. Vidare framhölls att bestämmelsen kunde tillämpas redan innan skadeverkningar av social eller medicinsk natur har inträtt. Redan den allvarliga faran för sådana skadeverkningar utgör tillräcklig grund för vård enligt LVU.

Den nu aktuella propositionen tar inte upp frågan om kriteriet "allvarlig fara". Ett genomgående drag i propositionen är emellertid att förslagen syftar till att öka möjligheterna att bereda ungdomar med anpassningssvårigheter vård inom socialtjänstens ram. Det finns olika sätt att åstadkomma detta. Flera sådana föreslås i propositionen. Sålunda bör nämnas förslaget att det beträffande 18–20-åringar skall vara tillräckligt att vård inom socialtjänsten är "lämpligare" än annan vård i stället för som nu "uppenbart lämpligare". Vidare föreslås åldersgränsen för hur länge vården kan pågå höjd från nuvarande drygt 20 år till 21 år. Slutligen föreslås nya möjligheter att besluta om kontaktperson och/eller att den unge skall delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten. För beslut om sådana åtgärder krävs inte att situationen är sådan att det redan föreligger "allvarlig fara" för den unges hälsa eller utveckling. Det räcker att det kan antas att den unge kommer att till följd av sitt beteende behöva beredas vård enligt LVU om beteendet fortsätter. Syftet med detta förslag är just att möjliggöra ingripanden i ett tidigare skede än nu när frivilliga insatser ter sig otillräckliga.

Utskottet har förståelse för motionärernas önskan att det skall vara möjligt att ingripa på ett tidigt stadium för att hindra att ungdomar fastnar i missbruk eller annan asocial utveckling. Utskottet konstaterar emellertid att propositionens förslag delvis tillgodoser syftet med motionsförslagen, ehuru det formella tillvägagångssättet är ett annat. Enligt utskottets mening finns det nu anledning att avvakta erfarenheterna av de förändringar som föreslås i propositionen och som utskottet i det föregående tillstyrkt. Vidare bör erinras om socialberedningens inom kort avslutade översyn av bl. a. LVU. Utskottet utgår från att beredningen där kommer att behandla grunderna för ingripande enligt denna lag. Utskottet kan med hänvisning till det anförda inte tillstyrka ett genomförande av här aktuella förslag i motionerna 2726 (c) och 3124 (c). Dessa avstyrks således (yrkandena 1 a resp. a).

Vårdtiden enligt LVU tas upp i två motioner.

Enligt 5 § första stycket skall socialnämnden noga följa vården av den som beretts vård med stöd av lagen och när sådan vård inte längre behövs besluta att den skall upphöra. Enligt andra stycket i samma paragraf skall socialnämnden när det gäller unga som beretts vård på grund av sitt eget beteende inom sex månader från det att vårdbeslutet verkställdes och därefter var sjätte månad pröva om vård med stöd av lagen skall upphöra.

I *motion 1984/85:2815 av Ulf Adelson m. fl. (m)* begärs förslag om sådan ändring av LVU att möjligheterna utvidgas att kvarhålla unga missbrukare för vård under längre tid än sex månader (*yrkande 15*). Motionärerna hänvisar bl. a. till de framgångsrika resultat som kunnat uppvisas av vissa behandlingskollektiv. Dessa arbetar emellertid med tämligen långa behandlingstider. Behandlingstider på ett år och i vissa fall upp till tre år ibland nödvändiga. Motionärerna anser att vårdtiden enligt LVU skall omfatta den tid som bedöms nödvändig för att vården skall kunna nå sitt syfte. De anser vidare att vårdtiden skall fastställas när vården inleds och att LVU bör stadga en längsta vårdtid om 12 månader, som kan förlängas beroende på uppnått behandlingsresultat. I *motion 1984/85:3120 av Nils Carlshamre m. fl. (m)* yrkas att riksdagen skall besluta att det i LVU skall stadgas en längsta vårdtid om 12 månader med möjligheter till förlängning i enlighet med motionen (*yrkande 1*). Även i denna motion åsyftas att förlängning skall kunna ske beroende på uppnått behandlingsresultat och inte med hänsyn till den unges medicinska och psykiska status vid prövningstillfället. Motionärerna anför bl. a. att LVU är skriven så att det för förlängning av vårdtiden i princip fordras motsvarande missförhållanden som när vården inleddes, vilket svår mot beprövad erfarenhet om behovet av att stabilisera och befästa vad som uppnåtts. Enligt motionärerna bör man om man vidtar en så ingripande åtgärd som vård enligt LVU sikta längre än till att bara häva de akuta missförhållandena.

Som ovan framgått är innebörden av LVU:s nuvarande bestämmelse om vårdtiden att vård enligt lagen pågår tills den inte längre behövs, dvs. tills vidare. Den särskilda omprövning var sjätte månad som är föreskriven beträffande unga som vårdas på grund av sitt eget beteende ändrar inte detta faktum. Denna omprövning har föreskrivits som följd av socialtjänstlagstiftningens allmänna strävan att så långt det är möjligt genomföra olika vårdinsatser i samverkan med den enskilde. I motiven har uttalats att ett gynnsamt behandlingsresultat inte bör äventyras genom att nämnden förklarar vård enligt LVU upphörd. Att den unge deltar i ett behandlingsprogram som varar längre tid än sex månader är en omständighet som skall beaktas av nämnden vid omprövning (prop. 1979/80:1 s. 582).

Här kan även nämnas att det också i andra fall av vård enligt LVU – "miljöfallen" – sker en uppföljning och prövning med viss tidsintervall. Enligt 41 § socialtjänstförordningen (1981:750) skall nämligen socialnämnden regelbundet och minst en gång om året vid sammanträde överväga om vård enligt LVU alltjämt är påkallad.

Motionärernas förslag om en längsta vårdtid om 12 månader med möjlighet till förlängning innebär inte någon ökning av den tid varunder vård enligt LVU kan fortsätta. Snarare ger motionsförslaget intrycket att vården normalt skall upphöra efter 12 månader, vilket inte kan sägas om en tillsvidare-regel som anknyter till det individuella vårdbehovet. Frågan gäller därför egentligen vilken betydelse som skall inläggas i LVU:s regel om omprövning var sjätte månad i de s. k. beteendefallen. Denna har visserligen inte den innebörden att vårdtiden i normalfallet är längst sex månader, såsom anges i motion 2815, men är självfallet ägnad att styra tillämpningen i riktning mot kortare vårdtider enligt LVU. Utskottet, som vill erinra om att ett avslutande av vård enligt LVU normalt motiveras av att vården kan fortsätta i frivilliga former, ser inte detta som en nackdel. Det är alltså inte fråga om att avbryta ett pågående behandlingsprogram för den unge eller liknande.

Med anledning av vad som anförs i motionerna om att i princip samma missförhållanden som tidigare måste föreligga för att vården skall kunna fortsätta enligt LVU vill utskottet emellertid tillägga följande. Av motivuttalanden till LVU framgår att den omprövning var sjätte månad som här har diskuterats skall avse frågan om de omständigheter som nödvändiggjort vården alltjämt består (prop. 1979/80:1 s. 582). Detta begränsar självfallet möjligheterna att under en tid låta vården fortsätta enligt LVU i syfte att säkerställa ett uppnått positivt behandlingsresultat och inte ta risken att den unge avbryter vården i förtid. Utskottet anser det viktigt att denna fråga – frågan om vilka omständigheter som skall läggas till grund för prövningen av när vård enligt LVU kan upphöra – belyses särskilt i samband med socialberedningens kommande förslag.

Utskottet vill i övrigt hänvisa till socialberedningens inom kort slutförda arbete, vilket enligt utskottets mening måste avvaktas innan riksdagen tar ställning till en så central fråga för LVU som regleringen av vårdtidens längd. Utskottet avstyrker därför motionerna 2815 (m) och 3120 (m) i här aktuella delar (yrkandena 15 resp. 1).

Unga lagöverträdare

Enligt 31 kap. 1 § brottsbalken kan den som är under 20 år och som begått brott av domstol överlämnas till vård inom socialtjänsten under förutsättning att han kan bli föremål för vård enligt socialtjänstlagen eller enligt LVU. Om någon i enlighet härmed överlämnats till sådan vård och det senare visar sig att den avsedda vården inte kan genomföras med den dömdes samtycke eller att förutsättningar för vård enligt LVU inte föreligger, kan enligt 38 kap. 2 § brottsbalken domstolen på ansökan av åklagare undanröja förordnandet om överlämnande till vård och i stället döma till annan påföljd för brottet. I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) finns vidare bestämmelser om utökade möjligheter att underlåta åtal när brott

begåtts av någon som vid tiden för brottet ännu inte fyllt 18 år.

I propositionen föreslås en i huvudsak teknisk anpassning av dessa regler till de förändringar som föreslagits i LVU. Åldersgränsen för överlämnande till vård inom socialtjänsten enligt 31 kap. 1 § brottsbalken föreslås sålunda höjd till 21 år i konsekvens med den höjda åldersgränsen för vård enligt LVU. Vidare föreslås att de nya åtgärderna enligt 8 a § LVU också tas upp i brottsbalkens bestämmelse och i LUL. Syftet med dessa ändringar är att öka möjligheterna att överlämna unga lagöverträdare till vård inom socialtjänsten resp. att underlåta åtal när åtgärder vidtas från socialtjänstens sida.

I motion 1984/85:3120 av Nils Carlshamre m. fl. (m) yrkas avslag på propositionens förslag om ändring i 1 § LUL (yrkande 3). Motionärerna motsätter sig att åklagarens möjlighet att underlåta åtal utvidgas. Alltför liberal användning av åtalsunderlåtelse minskar enligt motionärerna respekten för lagen.

Enligt 1 § LUL får under vissa allmänna förutsättningar åklagaren besluta om åtalsunderlåtelse om den unge bereds vård enligt LVU eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan sådan åtgärd blir föremål för annan hjälp- och stödåtgärd. Denna uppräkningslista föreslås i propositionen utökad med åtgärd enligt 8 a § LVU. Den föreslagna lydelsen är svårtillgänglig. Bl. a. kan diskuteras innebörden av begreppet "därmed jämförlig åtgärd". Vidare framhålls åtgärder enligt LVU, medan socialtjänstlagen inte omnämns alls. Av bakgrunden till bestämmelsen framgår emellertid att olika insatser enligt socialtjänstlagen – inte endast vård utom hemmet – kan utgöra skäl för åtalsunderlåtelse. Vilka och hur omfattande insatser som skall krävas beror på det individuella vårdbehovet (prop. 1979/80:1 del C s. 93 och 130). Åklagaren har att pröva om de åtgärder som vidtas är vad som är lämpligast för den unge. Även mycket begränsade åtgärder, såsom t. ex. några samtal med den unge, kan vara en tillräcklig åtgärd (jfr Riksåklagarens allmänna råd ang. åtalsunderlåtelse enligt LUL). Förutom åtgärder av socialtjänsten kan stödjande åtgärder som vidtas av t. ex. den unges föräldrar också vara skäl att underlåta åtal. Den unge flyttas t. ex. till en annan miljö än tidigare.

Av det anförda framgår att det redan finns mycket vidsträckt möjligheter att underlåta åtal med hänsyn till att lämpliga insatser för den unge ändå kommer till stånd. Enligt utskottets mening kan man därför inte beteckna en komplettering med den nya regeln i 8 a § LVU som en egentlig utvidgning av möjligheterna att underlåta åtal. Materiellt sett kan åtal redan nu underlåtas för sådana åtgärder om de vidtas enligt socialtjänstlagen. Utskottet vill tillägga att vad som nu sagts i princip endast tar sikte på bedömningen av den unges vårdbehov. Hänsynen till brottets svårighetsgrad och till den allmänna laglydnaden etc. beaktas genom fjärde stycket i samma paragraf, vilket i dess lydelse från den 1 april 1985 anger att åtalsunderlåtelse inte får beslutas om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts (se prop. 1984/85:3, JuU 1984/85:10, rskr. 72). Denna bestämmelse föreslås inte

ändrad i den nu aktuella propositionen. Utskottet avstyrker med hänvisning till det anförda yrkande 3 i motion 3120 (m).

Motionsyrkandet visar emellertid på behovet av ett klagörande av innebörden av 1 § LUL vad gäller vilka vårdinsatser som kan godtas för att underlåta åtal. Enligt utskottets mening är det också viktigt att lagtexten ger uttryck åt synen att insatser som kan genomföras med den unges frivilliga medverkan enligt socialtjänstlagen är av lika stort eller större värde än insatser som måste genomföras enligt LVU. Utskottet förordar i enlighet härmed att 1 § LUL ges den lydelse som upptas i *Bilaga 2* till detta betänkande. Genom omformuleringen kommer paragrafen också att täcka åtgärder enligt den nya 8 a § LVU.

Den av utskottet föreslagna formuleringen innebär i övrigt inte någon materiell förändring av vad som för närvarande gäller. Med åtgärd enligt socialtjänstlagen (p. 1) avses alla slag av åtgärder som innebär att den unge får det stöd eller den hjälp han behöver. Med åtgärd enligt LVU (p. 2) avses framför allt åtgärder enligt den nya 8 a §. Annan åtgärd som innebär att den underårige får hjälp eller stöd (p. 3) avser åtgärder av t. ex. den unges föräldrar eller anhöriga i syfte att stödja honom eller förbättra hans förhållanden. En allmän förutsättning för åtalsunderlåtelse är vidare, liksom tidigare, att genom åtgärden vidtas vad som är lämpligast för den underårige.

Utskottet vill tillägga att reglerna om åtalsunderlåtelse bör tillämpas generöst i de fall ändamålsenliga åtgärder för att stödja den unge ändå kommer till stånd. Om åklagaren erfar att socialtjänsten arbetar beslutsamt med ett ärende finns i princip inte anledning att gå vidare med ett åtal mot en underårig annat än om brottets svårighetsgrad och liknande hänsyn ändå motiverar detta. Utskottet vill i sammanhanget erinra om att ett beslut om åtalsunderlåtelse kan återkallas om särskilda omständigheter föranleder det (5 § LUL).

Utskottets förslag till omformulering av 1 § LUL bör föranleda en motsvarande justering av 31 kap. 1§ brottsbalken. Även i detta fall anser utskottet det viktigt att framhäva att insatser enligt socialtjänstlagen inte är ett sämre alternativ än insatser enligt LVU. Tvärtom måste prognosen anses bättre för sådana lagöverträdare som kan motiveras för att själva medverka i rehabilitering och behandling. Även denna bestämmelse bör få en generös tillämpning när förutsättningar i övrigt föreligger. Det kan erinras om möjligheten att enligt 38 kap. 2 § brottsbalken undanröja förordnandet om överlämnande till vård inom socialtjänsten, om sådan vård inte visar sig kunna genomföras, och i stället döma till annan påföljd.

För att bestämmelserna om överlämnande av unga lagöverträdare till vård inom socialtjänsten skall få genomslagskraft krävs att åklagarna följer upp tveksamma ärenden och i förekommande fall ansöker om undanröjande. Detta skulle nämligen kunna minska den tveksamhet som ibland finns hos både domstolar och åklagare. Utskottet utgår därför från att riksåklagaren i lämpligt sammanhang tar upp den frågan.

Utskottet tillstyrker i övrigt propositionens förslag i här aktuella delar.

I motion 1984/85:1760 av Kerstin Anér (fp) understryks det angelägna i att ungdomar som begår brott kan överlämnas till vård inom socialtjänsten i stället för att dömas till fängelse. Motionären anför att fler ungdomar än tidigare nu döms till fängelse, vilket är helt i strid med socialtjänstens idé. En orsak härtil menar motionären vara att den domstol som har att ta ställning till brottspåföljd inte kan vara säker på att vård enligt LVU verkligen kommer till stånd. Den länsrätt som har att avgöra frågan om vård enligt LVU kan inte heller ta hänsyn till risken att den unge annars kan hamna i fängelse. Motionären föreslår därför ett system som innebär att tingsrätten själv kan förordna om vård enligt LVU på samma sätt som för närvarande gäller vid överlämnande av någon till sluten psykiatrisk vård.

Utskottet delar helt motionärens syn på angelägenheten av att unga lagöverträdare så långt det är möjligt tas om hand inom socialtjänstens ram i stället för inom kriminalvården. Samma synsätt ligger till grund för de förslag som framlagts i den nu aktuella propositionen. Dessa syftar genomgående till att öka möjligheterna att bereda dessa unga vård inom socialtjänsten och därmed minska antalet fall då annan påföljd måste övervägas. Statsrådet Sigurdsen uttalar vidare allmänt att det enligt hennes mening finns skäl att överväga en ändring av påföljdssystemet för ungdomar i åldern 15–17 år och att man allvarligt bör överväga att helt utmönstra fängelse ur påföljdssystemet för ungdomar under 18 år (prop. s. 37). Frågan om inskränkande av möjligheterna att döma ungdomar i åldrarna 18–20 år till fängelse anses också viktig. Utskottet delar statsrådets bedömning att detta bör prövas. Frågan om användningen av fängelsestraff för ungdom faller emellertid inom ramen för fängelsestraffkommitténs uppdrag. Enligt vad statsrådet säger sig ha erfarenhet överväger kommittén att lägga fram förslag som innebär att möjligheterna att döma ungdomar till fängelse inskränks ytterligare. Frågan får därför övervägas när kommitténs förslag har lagts fram.

Vad som nu anförts i propositionen utgör enligt utskottets uppfattning ett svar också på motion 1760 (fp). Utskottet är mot bakgrund av fängelsestraffkommitténs arbete och socialberedningens inom kort slutförda översyn av bl. a. LVU inte berett att nu ta initiativ till ytterligare lagändringar på området. Motionen avstyrks därför.

Övriga lagförslag

I propositionen föreslås vidare vissa konsekvensändringar av den nya 8 a § LVU, nämligen i 47 § socialtjänstlagen om förbud mot delegation av beslutsrätt, i en ny 8 b § LVU om förhållandet till vissa andra beslut, i 20 § LVU om möjlighet att anföra s. k. förvaltningsbesvär över beslut om åtgärd enligt 8 a §, samt i 21 § LVU om när beslut blir gällande. Utskottet tillstyrker dessa lagförslag. Utskottet föreslår emellertid att den nya rubrik som införs i LVU före de nya 8 a och 8 b §§ ändras från *Andra insatser än vård till Andra åtgärder*.

Vidare föreslås i propositionen vissa ändrade regler för yttrande av socialnämnd till åklagare och domstol. Ändringarna innebär bl. a. att reglerna samlas i 9 § LUL och att förfarandet förenklas. En utökad skyldighet att inhämta socialnämndens yttrande föreslås vad gäller unga som riskerar att dömas till fängelsestraff överstigande tre månader. Utskottet tillstyrker även dessa förslag. Utskottet föreslår dock den ändringen att i 9 § uttrycket "aderton år" ändras till "arton år" (jfr 11 § LUL, ändrad genom SFS 1983:921).

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *socialtjänstens ansvar för vissa ungdomar*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag i motsvarande del antar i propositionen framlagt förslag till lydelse av 12 § socialtjänstlagen (1980:620),
2. beträffande *nya behandlingsåtgärder enligt LVU*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag i motsvarande del och med anledning av motion 1984/85:2726 yrkande 1 b, motion 1984/85:2815 yrkande 14, motion 1984/85:3120 yrkande 2 och motion 1984/85:3124 yrkande b och med avslag på motion 1984/85:1792 i motsvarande del, motion 1984/85:3121 yrkande 1 i motsvarande del, motion 1984/85:3122 yrkande 2 i motsvarande del och motion 1984/85:3123 i motsvarande del antar i propositionen framlagt förslag till ny 8 a § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU),
3. beträffande *införande av socialförsäkringstillägg*
att riksdagen avslår motion 1984/85:3121 yrkande 2,
4. beträffande *vård enligt LVU för ungdomar över 18 år*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag i motsvarande del och med avslag på motion 1984/85:3122 yrkande 1 beslutar att 1 § tredje stycket lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall ha den lydelse som föreslås i propositionen,
5. beträffande *tidpunkt för vårdens upphörande*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag i motsvarande del och med avslag på motion 1984/85:2726 yrkande 1 c och motion 1984/85:3124 yrkande c antar i propositionen framlagt förslag till lydelse av 5 § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
6. beträffande *fara för den unges utveckling som grund för ingripande enligt LVU*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2726 yrkande 1 a och motion 1984/85:3124 yrkande a,

7. beträffande *vårdtidens längd*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2815 yrkande 15 och motion 1984/85:3120 yrkande 1,
8. beträffande *förutsättningar för åtalsunderlåtelse*
att riksdagen med anledning av regeringens förslag och med avslag på motion 1984/85:3120 yrkande 3 antar den i bilaga 2 upptagna och såsom *Utskottets förslag* betecknade lydelsen av 1 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
9. beträffande *överlämnande till vård inom socialtjänsten*
att riksdagen med anledning av regeringens förslag antar det i bilaga 3 upptagna och såsom *Utskottets förslag* betecknade förslaget till lag om ändring i brottsbalken,
10. beträffande *kriminalvård för unga*
att riksdagen avslår motion 1984/85:1760,
11. beträffande *ändringar i övrigt i socialtjänstlagen*
att riksdagen med bifall till regeringens förslag och med avslag på motion 1984/85:1792 i motsvarande del, motion 1984/85:3121 yrkande 1 i motsvarande del, motion 1984/85:3122 yrkande 2 i motsvarande del och motion 1984/85:3123 i motsvarande del antar i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620) i den mån det inte behandlas under mom. 1,
12. beträffande *ändringar i övrigt i LVU*
att riksdagen med anledning av regeringens förslag och med avslag på motion 1984/85:1792 i motsvarande del, motion 1984/85:3121 yrkande 1 i motsvarande del, motion 1984/85:3122 yrkande 2 i motsvarande del och motion 1984/85:3123 i motsvarande del antar i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga i den mån det inte behandlats under mom. 2 och 4-7, dock att rubriken närmast före 8 a § ändras från *Andra insatser än vård till Andra åtgärder*,
13. beträffande *ändringar i övrigt i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare*
att riksdagen med anledning av regeringens förslag antar i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare i den mån det inte behandlats under mom. 9, dock att i 9 § i lagförslaget ordet "aderton" ändras till "arton".

Stockholm den 14 maj 1985

På socialutskottets vägnar
INGEMAR ELIASSON

Närvarande: Ingemar Eliasson (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), John Johnsson (s), Kjell Nilsson (s), Stig Alftin (s), Ann-Cathrine Haglund (m), Maria Lagergren (s), Ingvar Eriksson (m), Gunnar Ström (s), Rosa Östh (c), Bo Arvidson (m), Yvonne Sandberg-Fries (s), Lars-Ove Hagberg (vpk) och Gunnar Elm (c).

Reservationer

Nya behandlingsåtgärder enligt LVU (mom. 2 i hemställen)

1. av Lars-Ove Hagberg (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 11 med "Som konstateras" och slutar på s. 12 med "fortsatta metodutvecklingen" bort ha följande lydelse:

Som anförs i motion 3121 (vpk) finns i den sociala debatten en olustig tendens till återfall i gångna tiders primitivism och tilltro till auktoritära behandlingsmetoder. Om det s. k. mellantvånget genomförs så innebär det en reträtt från de principer som ligger till grund för socialtjänsten och en framgång för den nämnda tendensen.

I socialtjänstlagen finns en rad honnörsord som i många avseenden är svåra att förverkliga, men icke desto mindre värda att kämpa för. Demokrati, solidaritet, trygghet, jämlikhet, frigöra och utveckla människors resurser och respekt för människors självbestämmande och integritet. Denna ideologiska grund gör socialtjänstlagen till något principiellt annat än äldre lagstiftning på det sociala området. Det finns skäl att understryka att denna förändring till mycket stor del hade sitt ursprung i att de som var praktiskt verksamma i socialt arbete inte längre kunde godta de auktoritära och repressiva arbetsmetoderna. De fungerade helt enkelt inte om man hade som ambition att åstadkomma social rehabilitering.

Det regeringen nu gör, när man föreslår att socialnämnden skall kunna fatta beslut enligt LVU om att en person skall hålla regelbunden kontakt eller delta i behandling, är att blåsa liv i bestämmelser som fanns i de gamla nykterhetsvårds- och barnavårdslagarna. Även om den juridiska dräkten är en annan, så är innehållet detsamma. Efter en tid kommer det att dyka upp krav om att ytterligare tvångsmedel skall införas. En ny undfallenhet från regeringens sida gentemot dessa krafter skulle då komma att innebära att man är tillbaka vid samma punkt som före socialtjänstlagens införande. Utskottet anser att det var en riktig princip som lades fast när socialtjänstlagen infördes. Utskottet är inte berett att frångå den. Däremot måste man granska situationen på det sociala området för att se vad som behöver göras, för att socialtjänstlagens målsättning skall kunna förverkligas.

Liknande synpunkter som i motion 3121 (vpk) anförs även i motionerna 1792 (s), 3122 (s) och 3123 (s). Utskottet anser motionärernas argument vägande. Utskottet kan därför inte ansluta sig till propositionens förslag om

införande av möjlighet för socialtjänsten att mot den unges vilja kunna besluta att den unge skall hålla kontakt med en särskilt utsedd kontaktperson eller att han skall delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten. Utskottet avstyrker sålunda propositionens förslag till ny 8 a § LVU.

dels att utskottet under mom. 2 bort hemställa

2. beträffande *nya behandlingsåtgärder enligt LVU*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:1792 i motsvarande del, motion 1984/85:3121 yrkande 1 i motsvarande del, motion 1984/85:3122 yrkande 2 i motsvarande del och motion 1984/85:3123 i motsvarande del och med avslag på motion 1984/85:2726 yrkande 1 b, motion 1984/85:2815 yrkande 14, motion 1984/85:3120 yrkande 2 och motion 1984/85:3124 yrkande b avslår i propositionen framlagt förslag till ny 8 a § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU),

Införande av socialförsäkringstillägg (mom. 3 i hemställan)

2. av Lars-Ove Hagberg som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Vad gäller" och slutar med "motion 3121 (vpk)" bort ha följande lydelse:

Redan när lagen infördes saknades viktiga förutsättningar för dess genomförande. Den avgörande bristen var att man inte tog upp frågan om socialförsäkringstillägg (SOFT), som var den bärande beståndsdel i socialutredningens förslag. Den var bärande i flera olika avseenden, dels för att den skulle ge alla en ekonomisk grundtrygghet och dels, vilket är viktigast i det nu aktuella perspektivet, för att SOFT skulle ha inneburit radikalt annorlunda villkor för det sociala arbetet. Man skulle ha sluppit att sitta på socialbyråerna och räkna hyres- och matpengar. Man skulle ha sluppit de nedbrytande processer som det ekonomiska hjälpsökandet alltid innebär. Man skulle ha kunnat ägna all sin kraft åt att utveckla arbetsmetoder och upprätta ett förtroendekapital gentemot allmänheten, som skulle ha kunnat ligga till grund för framgångsrikt behandlingsarbete av sociala problem i enlighet med socialtjänstlagens intentioner.

Det är enligt utskottets mening djupt olyckligt att regeringen faller till föga för bakåtsträvande strömningar på det sociala området. Man borde i stället ha tagit ett offensivt grepp och nu lagt ett förslag om SOFT, för att därmed frigöra socialtjänstens resurser för mer meningsfulla uppgifter. Som anförs i vpk-motionen bör därför regeringen nu snarast förelägga riksdagen förslag om SOFT. Detta bör ges regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 3 bort hemställa

3. beträffande *införande av socialförsäkringstillägg*

att riksdagen med anledning av motion 1984/85:3121 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Vård enligt LVU för ungdomar över 18 år (mom. 4 i hemställan)

3. av Lars-Ove Hagberg (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "Utskottet vill" och slutar med "yrkande 1" bort ha följande lydelse:

Nya tvångsmöjligheter inom ramen för LVU kommer att minska förtroendet för socialtjänsten. Det blir lättare för socialtjänsten att tillgripa tvångsmedel för att åstadkomma snabba kortsiktiga resultat i stället för att utveckla och förbättra metoder som bygger på frivillighet. Av dessa principiella skäl kan utskottet inte biträda propositionens förslag om utvidgade möjligheter att tillämpa LVU gentemot ungdomar i åldern 18–20 år. Utskottet avstyrker sålunda propositionens förslag till ändring av 1 § tredje stycket LVU.

dels att utskottet under mom. 4 bort hemställa

4. beträffande *vård enligt LVU för ungdomar över 18 år*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:3122 yrkande 1 avslår i propositionen framlagt förslag till lydelse av 1 § tredje stycket lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga,

Fara för den unges utveckling som grund för ingripande enligt LVU (mom. 6 i hemställan)

4. av Göte Jonsson (m), Ann-Cathrine Haglund (m), Ingvar Eriksson (m), Rosa Östh (c), Bo Arvidson (m) och Gunnar Elm (c) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 15 som börjar med "Den nu aktuella" och slutar med "1 a resp. a)" bort ha följande lydelse:

Som anförs i motionen tillåter inte nuvarande regel ingripande i tidiga skeden. LVU ger alltså inte utrymme att förebygga. Visserligen föreslås i propositionen nya åtgärds möjligheter som skall kunna användas i tidigare skeden än då vård enligt lagen hunnit bli nödvändig. Det finns dock ändå ett behov av att kunna besluta om vård innan den unges situation hunnit försämrats därhän att den uppfyller kriteriet "allvarlig fara". Utskottet anser sålunda i likhet med motionärerna att "fara" för den unges hälsa eller utveckling bör vara tillräckligt för vård enligt LVU även då det gäller ungdomar. Utskottet tillstyrker sålunda den ändring av 1 § andra stycket LVU som föreslås i motion 2726 (c).

dels att utskottet under mom. 6 bort hemställa

6. beträffande *fara för den unges utveckling som grund för ingripande enligt LVU*

att riksdagen med anledning av motion 1984/85:2726 yrkande 1 a och motion 1984/85:3124 yrkande a beslutar att 1 § andra stycket LVU skall ha följande såsom *Reservanternas förslag* betecknade lydelse:

*Nuvarande lydelse**Reservanternas förslag*

Vård skall beredas den unge om

1. brister i omsorgen om honom eller något annat förhållande i hemmet medför fara för hans hälsa eller utveckling eller

2. den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för *allvarlig* fara genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat därmed jämförbart beteende.

2. den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för fara genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat därmed jämförbart beteende.

Vårdtidens längd (mom. 7 i hemställen)

5. av Göte Jonsson, Ann-Cathrine Haglund, Ingvar Eriksson och Bo Arvidson (alla m) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 16 med "Som ovan framgått" och slutar på s. 17 med "15 resp. 1)" bort ha följande lydelse:

LVU är skriven så att det för förlängning av vårdtiden i princip fordras motsvarande missförhållanden som när vården inleddes. Denna juridiska prövning svär emot beprövad erfarenhet om behovet av att stabilisera och befästa det positiva som uppnåtts.

När man vidtar en så ingripande åtgärd som att bereda vård enligt LVU bör man dock sikta längre än till att bara häva de akuta missförhållandena. Man kan inte helt förlita sig på den i och för sig tilltalande tanken att den unge efter en tid är så insiktsfull att han frivilligt fortsätter och slutför den behandling/ utbildning som anses behövlig.

Utskottet vill inte betvivla ungdomarnas säkert allvarligt menade samtycken till fortsättning i frivillig form. Dock vet man att för många leder trycket från tidigare kamrater eller självöverskattning till att man vill stå på egna ben för tidigt och då misslyckas.

Inom ramen för LVU bör därför stadgas en längsta vårdtid om 12 månader, som kan förlängas beroende på uppnått behandlingsresultat och inte med hänsyn till den unges vid prövningstillfället medicinska och psykiska status.

Regeringen bör utarbeta förslag till ändrade regler om vårdtid i LVU i enlighet med vad utskottet nu anfört och snarast framlägga detta för riksdagen. Detta bör ges regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 7 bort hemställa

7. beträffande vårdtidens längd

att riksdagen med anledning av motion 1984/85:2815 yrkande 15 och motion 1984/85:3120 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Förutsättningar för åtalsunderlåtelse (mom. 8 i hemställan)

6. av Göte Jonsson, Ann-Cathrine Haglund, Ingvar Eriksson och Bo Arvidson (alla m) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 18 med "Av det anförda" och slutar på s. 19 med "(5 § LUL)" bort ha följande lydelse:

Av det anförda framgår att det redan finns mycket vidsträckta möjligheter att underlåta åtal. Det finns inte skäl att utvidga dessa ytterligare (jfr prop. s. 32). Utskottet avstyrker därför förslaget till ändring i 1 § LUL.

dels att utskottet under mom. 8 bort hemställa

8. beträffande *förutsättningar för åtalsunderlåtelse*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:3120 yrkande 3 avslår i propositionen framlagt förslag till ändrad lydelse av 1 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,

Kriminalvård för unga (motiveringen till mom. 10 i hemställan)

7. av Göte Jonsson, Ann-Cathrine Haglund, Ingvar Eriksson och Bo Arvidson (alla m) som anser

att i utskottets yttrande på s. 20 meningen "Utskottet delar statsrådets bedömning att detta bör prövas" bör utgå.

Ändringar i övrigt i socialtjänstlagen och LVU (mom. 11 och 12 i hemställan)

8. av Lars-Ove Hagberg (vpk) som – under förutsättning av bifall till reservation nr 1 – anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 20 som börjar med "I propositionen" och slutar med "*Andra åtgärder*" bort ha följande lydelse:

Utskottet har i det föregående avstyrkt regeringens förslag om införande av en ny 8 a § LVU. Som följd härav avstyrker utskottet även de föreslagna ändringarna i 47 § socialtjänstlagen samt 8 b §, 20 och 21 §§ LVU.

dels att utskottet under mom. 11 och 12 bort hemställa

11. beträffande *ändringar i övrigt i socialtjänstlagen,*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:1792 i motsvarande del, motion 1984/85:3121 yrkande 1 i motsvarande del, motion 1984/85:3122 yrkande 2 i motsvarande del och motion 1984/85:3123 i motsvarande del

a) avslår i propositionen framlagt förslag till ändrad lydelse av 47 § socialtjänstlagen,

b) i övrigt antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620) i den mån det inte behandlats under mom. 1,

12. beträffande ändringar i övrigt i LVU

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:1792 i motsvarande del, motion 1984/85:3121 yrkande 1 i motsvarande del, motion 1984/85:3122 yrkande 2 i motsvarande del och motion 1984/85:3123 i motsvarande del avslår i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga i den mån det inte behandlats under mom. 2 och 4-7,

Särskilt yttrande

beträffande *nya behandlingsåtgärder enligt LVU:*

av Göte Jonsson, Ann-Cathrine Haglund, Ingvar Eriksson och Bo Arvidson (alla m) som anför:

Moderata samlingspartiet har i motioner upprepade gånger påpekat bristen på nyanserade åtgärder inom socialtjänsten för att stoppa missbruk i tid. I propositionen föreslås nu en uppstramning som hälsas med tillfredsställelse. Det hade enligt vår mening varit önskvärt att gå längre, men de föreslagna åtgärdsalternativen är ändå steg i rätt riktning. Vi noterar också att utskottet uttalar att erfarenheterna får utvisa om åtgärderna bör modifieras eller ändras i något hänseende. Vidare bör erinras om att socialberedningen inom kort slutför sitt arbete med en översyn av bl. a. LVU, varvid dessa frågor på nytt kommer att aktualiseras.

*Bilaga 1***I proposition 1984/85:171 framlagda lagförslag****1 Förslag till
Lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620)**

Härigenom föreskrivs att 12 och 47 §§ socialtjänstlagen (1980:620) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

12 §

Socialnämnden skall

verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,

i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom *och*

sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,

med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling och

i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

47 §

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte avse vad som ankommer på nämnden enligt 2, 5 *och* 6 §§, 11 § första och andra styckena, 17 § tredje stycket samt 18 § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte avse vad som ankommer på nämnden enligt 2, 5, 6 *och* 8 a §§, 11 § första och andra styckena, 17 § tredje stycket samt 18 § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

I de kommuner där sociala distriktsnämnder inte har inrättats får dock beslutanderätten i frågor som avses i första stycket uppdras åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller suppleanter i nämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga

dels att 1, 5, 20 och 21 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 8 a och 8 b §§, samt närmast före 8 a § en ny rubrik av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Den som är under 18 år skall beredas vård med stöd av denna lag, om det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom och, när den unge har fyllt 15 år, av honom själv.

Vård skall beredas den unge om

1. brister i omsorgen om honom eller något annat förhållande i hemmet medför fara för hans hälsa eller utveckling eller

2. den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för allvarlig fara genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat därmed jämförbart beteende.

Vård med stöd av andra stycket 2 får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om *vård inom socialtjänsten* med hänsyn till den unges behov och personliga förhållande i övrigt är *uppenbart* lämpligare än annan vård.

Vård med stöd av andra stycket 2 får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om *sådan vård* med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än annan vård.

5 §

Socialnämnden skall noga följa vården av den som har beretts vård med stöd av denna lag. När vård enligt lagen inte längre behövs, skall nämnden besluta att vården skall upphöra.

Har den unge beretts vård med stöd av 1 § andra stycket 2 eller tredje stycket, skall socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen skall upphöra. Denna fråga skall därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

Vård som har beslutats med stöd av 1 § andra stycket 1 skall upphöra senast när den unge fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 1 § andra stycket 2 eller tredje stycket skall upphöra senast när den unge fyller 20 år. *Har sex månader då inte förflutit från det rätten beslutade om vård eller socialnämnden senast prövade frågan om vårdens upphörande, får dock vård med stöd av lagen pågå längst tills denna tid har gått ut.*

Vård som har beslutats med stöd av 1 § andra stycket 2 eller tredje stycket skall upphöra senast när den unge fyller 21 år.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Andra insatser än vård

8 a §

Kan det antas att den som är under 20 år till följd av ett sådant beteende som avses i 1 § andra stycket 2 kommer att behöva beredas vård enligt denna lag om beteendet fortsätter och kan det stöd eller den behandling som behövs inte ges den unge med samtycke av honom, om han har fyllt 15 år, och, om han står under någons vårdnad, av vårdnadshavaren, får socialnämnden besluta

1. att den unge skall hålla regelbunden kontakt med en särskilt utsedd kontaktperson,

2. att den unge skall delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

När ett sådant beslut meddelas skall en särskild behandlingsplan finnas.

Bestämmelserna i 5 § gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 5 § andra stycket av frågan, om sådant beslut skall upphöra att gälla, skall ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut.

8 b §

Ett beslut enligt 8 a § upphör att gälla, om

1. beslut fattas om omedelbart omhändertugande,

2. ansökan om vård bifalls.

20 §

Socialnämndens beslut får överklagas hos länsrätten genom besvär, när nämnden har

1. beslutat om var vården av den unge skall inledas eller beslutat att flytta den unge från det hem där han vistas,

2. beslutat i en fråga om fortsatt vård med stöd av lagen,

3. fattat beslut enligt 8 a § eller prövat om sådant beslut skall upphöra att gälla.

3. med stöd av 16 § beslutat om umgänget med den unge eller beslutat att dennes vistelseort inte skall röjas.

4. med stöd av 16 § beslutat om umgänget med den unge eller beslutat att dennes vistelseort inte skall röjas.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Andra beslut av nämnden enligt denna lag får inte överklagas.
Rättens beslut enligt 17 § om läkarundersökning får inte överklagas.

21 §

Beslut om omhändertagande enligt 6 § gäller omedelbart.

Beslut om omhändertagande enligt 6 § och beslut enligt 8 a § gäller omedelbart.

Annat beslut av socialnämnden enligt denna lag gäller omedelbart, om nämnden inte förordnar något annat.

Rätten får förordna att annat beslut som rätten har meddelat skall gälla omedelbart.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

3 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 31 kap. 1 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Kan den som är under *tjugo* år och som begått brottslig gärning *bliva* föremål för vård med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller *eljest* enligt socialtjänstlagen (1980:620), *må* rätten *efter hörande av socialnämnd* överlämna åt *nämnden* att föranstalta om erforderlig vård inom socialtjänsten.

Om det anses påkallat för den dömdes tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, får jämte överlämnande till vård inom socialtjänsten dömmas till dagsböter, högst etthundraåttio, vare sig böter har föreskrivits för brottet eller ej.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

Föreslagen lydelse

31 kap.
1 §¹

Kan den som är under *tjugoett* år och som begått brottslig gärning *bli* föremål för vård med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga *eller åtgärd enligt 8 a § samma lag* eller *ges vård* enligt socialtjänstlagen (1980:620), *får* rätten överlämna åt *socialnämnden* att föranstalta om erforderlig vård inom socialtjänsten.

¹ Senaste lydelse 1983:240.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 1 och 9 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

Har brott begåtts av någon som vid tiden för brottet ej fyllt aderton år, får utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, åklagare besluta att underlåta åtal för brottet (åtalsunderlåtelse).

om den underårige bereds vård med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller *utan sådan åtgärd blir föremål* för annan hjälp- och stödåtgärd samt det med skäl kan antas att härigenom vidtas vad som är lämpligast för den underårige eller

om den underårige bereds vård med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd *eller för åtgärd enligt 8 a § nämnda lag* eller för annan hjälp- och stödåtgärd samt det med skäl kan antas att härigenom vidtas vad som är lämpligast för den underårige eller

om brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

Åtalsunderlåtelse får dock inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts.

I fråga om åtalsunderlåtelse sedan åtal har väckts tillämpas 20 kap. 7 a § rättegångsbalken.

9 §²

Ej må den som inte fyllt aderton år dömas till fängelse eller skyddstillsyn, med mindre den som har vårdnaden om honom, där så lämpligen kunnat ske, blivit hörd i målet.

Innan någon som är under tjugott år döms till påföljd som avses i första stycket skall den som utfört personundersökning i målet höras, om skäl äro därtill.

Den som är under aderton år får inte dömas till fängelse eller skyddstillsyn, om inte den som har vårdnaden om honom har blivit hörd i målet, där så lämpligen kunnat ske.

Innan någon som är under tjugott år döms till påföljd som avses i första stycket skall den som har utfört personundersökning i målet höras, om det finns skäl till det.

Rätten får överlämna åt socialnämnden att föranstalta om vård inom socialtjänsten endast om det i målet finns ett yttrande av nämnden med det innehåll som avses i 3 §. Ett sådant yttrande krävs också, om det inte finns särskilda skäl, för att rätten skall få döma den som är under tjugott år till fängelse i mer än tre månader.

¹ Senaste lydelse 1985:14.

² Senaste lydelse 1979:685.

Nuvarande lydelse

Vårdnadshavare som *höres* enligt första stycket *äger* rätt till ersättning och förskott enligt vad *om vittne är stadgat*. Ersättningen skall *gäldas* av statsverket.

Föreslagen lydelse

Vårdnadshavare som *hörs* enligt första stycket *har* rätt till ersättning och förskott enligt vad *som är föreskrivet om vittne*. Ersättningen skall *betalas* av staten.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

Av utskottet framlagt förslag till lydelse av 1 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Nuvarande lydelse

Utskottets förslag

1 §

Har brott begåtts av någon som vid tiden för brottet ej fyllt aderton år, får utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, åklagare besluta att underlåta åtal för brottet (åtalsunderlåtelse),

om den underårige bereds vård med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan sådan åtgärd blir föremål för annan hjälp- och stödåtgärd samt det med skäl kan antas att härigenom vidtas vad som är lämpligast för den underårige eller

om brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

Om någon har begått ett brott innan han fyllt arton år, får åklagaren, utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, besluta att underlåta åtal enligt följande bestämmelser (åtalsunderlåtelse).

Åtalsunderlåtelse får beslutas, om den underårige blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den underårige:

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620),

2. vård eller annan åtgärd enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller

3. annan åtgärd som innebär att den underårige får hjälp eller stöd.

Åtalsunderlåtelse får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

Åtalsunderlåtelse får dock inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts.

I fråga om åtalsunderlåtelse sedan åtal har väckts tillämpas 20 kap. 7 a § rättegångsbalken.

Bilaga 3

Av utskottet framlagt förslag till lag om ändring i brottsbalken

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Häri genom föreskrivs att 31 kap. 1 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Utskottets förslag

31 kap.
1 §¹

Kan den som är under *tjugo* år och som begått brottslig gärning *bliva* föremål för *vård med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller eljest enligt socialtjänstlagen (1980:620)*, må rätten *efter hörande av socialnämnd* överlämna åt *nämnden* att föranstalta om erforderlig vård inom socialtjänsten.

Kan den som är under *tjugoett* år och som begått brottslig gärning *bli* föremål för *vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620) eller lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga* får rätten överlämna åt *socialnämnden* att föranstalta om erforderlig vård inom socialtjänsten.

Om det anses påkallat för den dömdes tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, får jämte överlämnande till vård inom socialtjänsten dömmas till dagsböter, högst etthundraåttio, vare sig böter har föreskrivits för brottet eller ej.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

¹ Senaste lydelse 1983:240.

Innehållsförteckning	sid.
Sammanfattning	1
Propositionen	1
Motioner	2
Motioner som väckts under den allmänna motionstiden 1985	2
Motioner som väckts med anledning av propositionen	2
Utskottet	3
Inledning	3
Bakgrund till propositionsförslagen	5
Socialtjänstens ansvar för ungdomars utveckling	7
Nya behandlingsåtgärder enligt LVU	9
Förslag till andra ändringar i LVU	12
Unga lagöverträdare	17
Övriga lagförslag	20
Utskottets hemställan	21
Reservationer	23
1. Nya behandlingsåtgärder enligt LVU (mom. 2 i hemställan) av vpk	23
2. Införande av socialförsäkringstillägg (mom. 3 i hemställan) av vpk	24
3. Vård enligt LVU för ungdomar över 18 år (mom. 4 i hemställan) av vpk	25
4. Fara för den unges utveckling som grund för ingripande enligt LVU (mom. 6 i hemställan) av m och c	25
5. Vårdtidens längd (mom. 7 i hemställan) av m	26
6. Förutsättningar för åtalsunderlåtelse (mom. 8 i hemställan) av m	27
7. Kriminalvård för unga (motiveringen till mom. 10 i hemställan) av m	27
8. Ändringar i övrigt i socialtjänstlagen och LVU (mom. 11 och 12 i hemställan) av vpk	27
Särskilt yttrande betr. nya behandlingsåtgärder enligt LVU av m	28
Bilaga 1: i propositionen framlagda lagförslag	29
Bilaga 2: av utskottet framlagt förslag till lydelse av 1 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ..	36
Bilaga 3: av utskottet framlagt förslag till lag om ändring i brottsbalken	37